

ГИЛБЪРТ ЧЕСТЪРТЪН ДЪРВЕНИЯТ МЕЧ

Превод от английски: Александра Каназирска, 1983

chitanka.info

В селцето Грейлинг-Абът още не знаеха, че е започнало Новото време, това време, в което живеем и ние. Никой не подозираше, че всичко, наричано „съвременно“, се е прокраднало в Англия. Собствено това не знаеха и в Лондон, макар двамата по-умни от другите — лорд Кларендър и принц Рупърт, печалният любител на химията, — вероятно бяха почувствували, че и самият въздух се е променил.

Нещо повече — по всички признаци се бе върнало Старото време. Върна се Рождество. Падна страшното войнство. Младият мургав мъж с насмешлива усмивка, на когото крещяха „Ура!“ от Дувър до Уайтхол, възвърна на Англия кралската кръв. Всички говореха, че е дошло пак Доброто Старо Време, а особено силно вярваха в това жителите на съмърсетското село. Но мургавият мъж не го вярваше. Веселият крал знаеше, че при него весели времена няма. Не без основание смяташе той живота си за комедия, понеже комедията е единствената поезия на компромиса. Той разбираше, че самият той е компромис и като принц Рупърт се е забавлявал с играчки, на които е било съдено да се превърнат в страшните деца на днешната наука. Така си играят с тигърчетата, докато са още паленца.

В селцето Грейлинг-Абът беше лесно да повярват във връщането на Старите времена — от тях жителите му всъщност не бяха и излизали. Яростните религиозни схватки през XVII век тук се бяха проявили само в това, че местните хора понякога се бяха опитвали да изловят вещиците, а това се бе случвало и през Средновековието. Феодалът сър Грей Грифин се славеше с меч си като средновековен рицар. Той се бе сражавал при Нюкасъл, бе познал и поражения, но местната легенда възхваляваше личната му доблест и в околните графства тачеха не толкова пълководеца, колкото воина. Така Брюс или Ричард Львското сърце са се славили със силата на ръката си, а не със силата на ума си.

Твърде малко промени от Средновековието имаше и за учителя Денис Трейън, който се прости с училището си, когато сър Гай го покани да учи синовете му, които досега умееха само да се бият с шпаги. Хиляди безименни нишки свързваха Трейън със Старите времена. Той не беше пуритан, но ходеше в черно. Като Милтън, той бе учил в колежа да танцува и да се фехтова, но се обличаше скромно и не носеше шпага, защото по неписаните закони учението беше служене, а служенето — свещенодействие. Носеше коси до раменете,

но те бяха прави, а дворяните поставяха на главите си перуки от чужди къдри. Простодушното му лице сред рамката от коси приличаше на старинна миниатюра. Четеше Джордж Хърбърт и Томас Браун. И годините му не бяха много.

В момента той поучаваше на прощаване един от учениците си, останал в училищния двор — седемгодишен малчуган, който от две кръстосани пръчки си беше измайсторил дървен меч — от тия, с които си играят хлапетата през всички векове.

— Джеръми — печално и насмешливо говореше Трейн, — твоите мечове са все по-хубави и по-хубави. Виждам, че острието ти не е твърде наточено, несъмнено по същата причина, по която сър Орlando е притъпил меча си, сражавайки се с дамата, чието име съм забравил. Но и такова острие ще срази великана, както мечът в ръката на достославния Джек. Може би това е приказка, но то е и притча: онзи, който е добър и смел, ще победи великана, а който е зъл и низък, пръчката ще го набие. Но ти си добро момче и мечът ти е добър. Само помни — Трейн бързо и ласкаво се наклони към питомеца си — мечът е много по-силен, когато го държиш за острието.

Той обърна дървения меч, после бързо пое по правия бял път, а момченцето с дървения кръст в ръка гледаше след него.

Косато Трейн чу стъпки, знаеше, че това не е Джеръми. Обърна се и видя, че ученикът му беше останал далеч назад, а покрай живия плет, стар като Пантагенетите, тичаше някаква девойка. Беше облечена с пуританска скромност, но не и в пуритански дрехи. Косите ѝ, измъкнали се под капишона, бяха светли и къдрави по същата причина, по която собствените му коси бяха тъмни и прави. Не забеляза в нея нищо друго, освен че беше красива и малко по-бледа от нормалното. Но зад нея видя един твърде забележителен човек, който бе по-страшен от въоръжения с меч Джеръми.

Високият, надменен кавалер, черен на светлото небе, бързо крачеше по пътеката. Изпод широкополата му шапка, украсена с пера, по раменете му се спускаха леко къдрави коси. Но не това поразя Трейн. Гривата на сър Гай се спускаше едва ли не до кръста, защото държеше (без това да беше нужно) да демонстрира, че не принадлежи към пуританите. Сър Гай украсяваше шапката си с пера от петльова опашка, защото не притежаваше други птици. Но той никога не би си позволил подобни жестове. Странният мъж размахваше шпагата си,

сякаш се канеше да я метне като копие. За разлика от Двора жителите на Съмърсет не бяха привикнали към подобно поведение.

Трейън се удиви още повече, когато девойката проговори бежешком:

— Не се бийте с него! Той победи всички — сър Гай, синовете му... — Тя внезапно го огледа и възкликна: — Къде ви е шпагата?...

— При моите шпори, миледи — отвърна Денис според каноните на Ариосто. — Аз все още не съм ги завоювал.

— Никой не може да го победи в двубой — скръбно рече девойката.

Трейън се усмихна и вдигна бастуна си.

— Който няма шпага — рече той, — не бива да побеждава в двубой.

Девойката го загледа така, сякаш времето бе спряло в тази минута. После се втурна нанякъде и изчезна като сърна. Сто ярда по-надолу тя се измъкна из листака, спря за миг и се огледа. Именно тогава Джеръми Бент, който не се бе решил да напусне прекрасното училище, в което вече нямаше нужда да се учи, се втурна напред. Любопитството им беше оправдано: видяха небивала схватка. Шпагата се кръстоса с единственото оръжие, което бе годно само за защита.

Денят беше ветровит и слънчев, с една дума — прекрасен, но досега дори склонният към пасторална поезия Трейън не бе забелязал особена красота нито в небето, нито на земята. А сега красотата на света го порази като видение, макар да разбра, че това видение скоро ще изчезне. Той се фехтоваше добре, но никой не издържа дълго, когато не може да напада. При това противникът му, подбуждан от вино или от бяс, се биеше не на живот, а на смърт.

Денис Трейън видя английската земя и дивното английско небе в цялата им слава. Така, както виждаха природата онези, които той обичаше — великите поети на Англия — от Чосър до Дрейдън, владееха изкуството, изчезнало след тях: те описваха природата, но ти я виждаш. Когато четеш: „Сбирайки се в стадо, облаци“, няма съмнение, че става дума за купести облаци, а не за перести. Когато научиш от Милтън, че кулата на принцесата се провижда през рошовите дървеса, не се съмняваш, че става дума за пролет или есен, когато листата са малко и дървото прилича на метла, метяща небесата. Ето така неосъзнато и отчетливо видя Трейън как кръглите утринни

облачета, розовеещи от едната си страна, се тълпят и кръжат над хълмовете, а тихата милостива гора става от сива на лилава прежда, за да се слее със синевата. Смъртта в чернополата шапка го обсипваше със свистящи стрели. И той никога още не бе обичал тъй силно божия свят.

Като отбиваше всяко нападение, той си спомни един от своите прежни приятелски двубои. Когато блестящото острие на смъртта, без да пронизва сърцето му, се плъзна по лакътя, той бе видял полянката край Темза. Когато отблясъците на стоманата едва не го заслепиха, той видя ливадата и Мертън тъй ясно, сякаш тревата израсна върху белия път пред него и под нозете му. Но видя той и друго: все по-ясно разбираше, че ако имаше шпага, отдавна да е поразил противника си. Ако имаше шпага, би го пронизал, както ножът пронизва пудинга. Но нямаше шпага. Спасяваше го ловкостта му, а противника му го спаси обстоятелството, че Денис се биеше с бастун. Трейън имаше бърз и чист ум, можеше да играе две партии шах едновременно. И сега, докато се сражаваше, ученият учител построи цяла верига от силогизми. Изводът беше прост: ако противникът му мисли, че той, Трейън, има шпага, значи е лош фехтовач; а ако знае, че има само бастун, значи е лош човек (днес бихме казали „лош спортсмен“).

И Трейън направи онова, което подхождаше и за двата случая: като си припомни нужното нападение, удари противника си по лакътя ниско и когато ръката му увисна, изби шпагата му. Съдейки по изражението на лицето, противникът му без шпага беше безпомощен и прекрасно съзнаваше това.

— Онзи, който е низък и подъл — назидателно рече учителят, — го бият с пръчка.

Което и стори: удари три пъти по гърба обезоръжения си враг и бързо си тръгна.

Той не видя какво направи после врагът му, но искрено се удиви на онова, което другите направиха. В това време се бе събрала доста големичка тълпа и от нея се отделиха малкият Джеръми с дървен меч в ръце и златокосата девойка. Когато Денис отново тръгна по пътя, тълпата зарева, а неколцина дворяни, които се намираха сред нея, енергично размахваха шапки. Колкото и странно да е, след това всички, включително и девойката, изчезнаха нанякъде, сякаш бързаха да съобщят за великата победа.

Когато стигна до следващото село, на всеки прозорец стърчаха по десетина глави, а жените хвърляха цветя, които се трупаха по пътя. На вратата на владетелския парк, украсена с каменни грифони, го очакваше триумфална арка.

Самият прославен стопанин пристъпи насреща му. Като грифоните и той приличаше и на лъв, и на орел. Лъвската му грива беше бяла, орловият нос — червен. Страшният му и особен изглед наведе учителя на мисълта за възможен провал. Но благородникът се държеше тъй прямо, така крепко стисна ръката му, поздрави го така сърдечно, че съмненията изчезнаха. Бъдещите му ученици се взираха с обожание в новодошлия, а като ги гледаше, той с отчаяние разбра, че те никога няма да усвоят тайните на гръцкия и латинския, но му стана ясно, че всеки от тях ще съумее да го бие на кегли. И скорошният му триумф му се стори непонятен и приказен като тая триумфална арка.

„Колко странно е всичко — мислеше той. — Добре се фехтовам, но не чак толкова добре, Смит и Уилсън ме превъзхождаха. Невъзможно е сър Гай и синовете му да са отстъпили в двубой на този, когото аз набих с пръчката. Навярно това е някаква шега на знатни благородници като в повествованията на мистър Сервантес.“

Поради това той отклони похвалите, но чистата му душа разбираше, че го хвалят от сърце. Сър Гай и синовете му, както и малкият Джеръми виждаха в него приказния рицар, освободил този край от страшното чудовище. Хората, които надничаха през прозорците, не принадлежаха към благородниците. Триумфалната арка не беше шега. Той наистина бе станал в миг местен светец, обаче не разбираше защо.

Три неща го убедиха, че всичко е истина. Първо, колкото и странно да бе, новите му ученици се стараеха с всички сили. Хъмфри, най-възрастният и най-едрият, три пъти подред скланя quis и сбърка чак четвъртия път. Усилията на Джефри да различи finco от figo биха отместили и скала, а най-младият, Майлс, искрено се привърза към нещастния глагол ferre. Във всичко това Трейн откриваше онова мълчаливо почитание, което децата и диваците хранят към победителя. По онова време знатните англичани не бяха възприели още грубата надменност и се радваха, а не се покланяха на това, което днес наричаме спорт. Но децата си остават все същите през всички времена и любимият им спорт е преклонението пред героя.

Второ, което беше още по-удивително, почиташе го и сър Гай. Благородникът в никакъв случай не беше приятен човек. Лъвското му лице беше прекрасно и същевременно уродливо, защото го пресичаше страхотен белег. Нравът и речта му бяха искрени и зли, откакто бе рухнала надеждата му за воински подвизи. Но Трейън усещаше, че ако нещата не се бяха сложили така, благородникът не би проявил към него нито искреност, нито злост.

— Кралят се завърна — мрачно говореше Грифин, — а полза няма. Той докара тия френски развратници, дето играят на сцената, сякаш са хлапетии. Докара панаирджийски шарлатани като тоя, дето победи и мене, и всички, докато не срещна победителя — и той тъжно и почитателно се усмихна на Трейън.

— Нима този джентълмен не е придворен? — плахо попита Трейън.

— Не е — отвърна сър Гай. — Видяхте ли лицето му?

— Гледах го само в очите — отвърна Денис.

— То е белосано и червосано — заяви сър Гай. — Ето какво правят сега в Лондон. И косите му не са собствените му. Но се бие отлично, признавам го, както признавам, че отлично се биеше войската на стария Нол. Какво можехме да сторим против тях?

Но най-силно убеди Трейън държането на девойката Дороти Гуд. Тя се оказа дъщеря на свещеника и често посещаваше с баща си имението. Но избягваше учителя. Самият той също беше плах и финесът на чувствата му подсказваше, че тя наистина го смята за герой. Ако всичко това беше шега, сигурно биха посветили в нея и тази прекрасна млада дама (тя му се струваше все по-прекрасна всеки път, когато се мяркаше из алеите или зад вратите) и ролята ѝ би била проста. Но тя не играеше роля. И Денис си призна, че не съжалева за това. Накрая той случайно чу как тя казваше на сър Гай в съседната стая:

— Всички мислят, че той е магьосник, но бог помогна на мистър Трейън заради чистотата и добротата му...

Веднъж, като събра цялото си мъжество, той я спря и ѝ поблагодари за това, че го беше предупредила за опасността.

Нежното ѝ тръпнещо лице изрази уплаха.

— Аз още не знаех — заекна тя, — не знаех, че вие ще се сражавате срещу Дявола.

— Аз и сега не зная това — отвърна Трейн. — Аз се сражавах срещу човек, и то не твърде храбър.

— Всички говорят, че в него се е вселил Дяволът — простодушно възрази тя. — И татко казва така.

Тя побягна и Денис се замисли. Колкото повече мислеше, толкова повече се убеждаваше, че разказът за неговия дуел се превръща в легенда за светлия рицар, унищожил злите магии.

Най-младият от братята, Майлс, който вечно се губеше край реката, съобщи, че селяните ходят при старата кожарница, където някога са давали вещиците. Брат му Хъмфри при тия думи забеляза, че ходят напразно, защото набелосеният и начервосан пришьлец се е измъкнал в Лондон. Но малко по-късно Джефри донесе друга вест: заловили магьосника по пътя към Солсбъри.

Кога то привлеченият от любопитство и тревога Трейн излезе от вратата, тези думи се потвърдиха: пред него сякаш беше селище на мъртвите. Всички жители на двете села бяха изчезнали от улиците и прозорците. Те се завърнаха чак на разсъмване и доведоха човека с омагьосаната шпага.

Днешните англичани, никога невиждали бунт, никога невиждали истинска тълпа, мъчно могат да си представят какво става, когато заловят магьосник. За онези, които живееха в долината, той беше изчадие на ада, поробител, по-висш и от Чарлз, и от Кромуел. В наше време мислим, че от магьосниците се боят само глупавите старици. За жителите на долината съдът над магьосника беше призоваване на Сатаната, въстание на добрите ангели. Дороти Гуд се боеше от тълпата и хвана с нежност и доверие ръката на Денис (което му стигаше за цял живот). Но на нея и през ум не ѝ минаваше да съжали магьосника.

Той стоеше на брега. Ръцете му бяха вързани, но не му бяха взели шпагата, защото не се бяха решили да я докоснат. Перуката му излетя и главата му изведнъж стана странно кръгла, а гримираното му лице изглеждаше гадно като маската на Велзевул. Хората мятаха по него всичко, което им попаднеше в ръце. Дори малкият Джеръми метна своя меч, но всичко попадеше не в него, а в реката, където се канеха да хвърлят и магьосника.

И тогава в ярката като мълния утринна светлина се възцари този рядък, но съвсем осезаем дух, заради когото търпят аристокрацията и

разделението на хората на класи. Обезобразеното от белези лице стана скръбно до погнуса, сър Гай се обърна към синовете си и рече сурово:

— Ще го отведем в имението цял и невредим. Вземете шпагите. Извадете ги.

— Защо? — запита Хъмфри.

— Защото — отвърна баща му — той ги избие от ръцете ни. — И той измъкна от дългата си ножница шпагата, която заблестя на утринната светлина.

— Синове мои — каза той, — само бог знае магьосник ли е той или не. Но сопите на тълпата ли ще отмъщават на този, който ни победи? Нека го обкръжим и да го отведем оттук, дори ако срещу ни въстанат хиляда змееборци.

Оголените им шпаги се издигнаха около непознатия като островърха ограда. Тълпата в ония дни беше по-смела от днешната и по-малко се страхуваше от владетеля. Но почитаха Грифитови заради доблестта им, затова силите бяха равни. Острието на сър Гай не познаваше тук друго по-силно освен острието, висящо безсмислено на хълбоците на непознатия.

Преди да се пролее кръв, пленникът заговори:

— Ако някой благоволи да бръкне в джоба ми — спокойно и хладно рече той, — ще минем без схватка.

Всички дълго мълчаха. Всички до един гледаха онзи, който не се бе побоял от Дявола. Гледаше и Дороти. И Денис пристъпи напред. Той измъкна от джоба на магьосника сгънат лист хартия, разгърна го и започна да чете. И по неговото младо лице се изписа удивление. Четейки третата фраза, той преклони глава. Тълпата го гледаше. Цареше мълчание. Дори въздухът застина.

— Това е частно писмо — рече най-сетне Трейн — и аз нямам право да го чета на глас. Негово Величество предлага и позволява на сър Годфри Скинни да изпита новата шпага, изработена от Кралското дружество^[1], съгласно наставленията на лорд Френсис Бейкън, основател на натур-философията и вещ по естествените науки. Острието ѝ е намагнитено и според предположенията на учените, тя може да избие, по-точно да изтръгне всяко друго оръжие от ръцете, които го държат.

Сър Гай се обърна към него.

— Има ли такива науки — запита той, — които вие наричате естествени?

— Да — отвърна обърканият Трейн.

— Благодаря — проговори сър Гай. — Можете да не учите синовете си на тях.

Той приближи до пленника и дръпна шпагата му така, че каишът, на който тя висеше, се скъса.

— Ако не го беше писал лично кралят — заяви той, — и вас бих хвърлил в реката.

И магнитният меч, изготвен от учените, изчезна завинаги от човешкия взор. А Трейн, гледайки във водата, видя само как се бори със силното течение мъничкият дървен меч.

[1] Академията на науките — бел.пр. ↑

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 50,51/1983 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.